

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-615-7-6>

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

IMPLEMENTATION OF LEGISLATIVE REGULATION OF CHILD RIGHTS PROTECTION IN THE CONTEXT OF ARMED AGGRESSION

Yalova O. V.

*Candidate of Law Sciences, Associate
Professor,
Associate Professor of the Department
of Business Ukrainian and Foreign
Languages Educational and Scientific
Institute of Law and Psychology
National Academy of Internal Affairs
Kyiv, Ukraine*

Ялова О. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри Ділової української
та іноземних мов
Навчально-наукового інституту
права та психології
Національної академії внутрішніх
справ
м. Київ, Україна*

За період війни України з російським агресором, яка триває вже понад десять років, майже кожна українська дитина зазнала порушень своїх прав, які закріплені законодавчо. Навіть якщо у неї не виявлені або відсутні тілесні ушкодження, вона не зазнала експлуатації, яка завдає будь-якої шкоди добробуту дитини, сексуального насилля, катувань та інших жорстокостей, що принижують її честь і гідність, інші види протиправних дій можуть бути виявом порушення основних прав.

Неповнолітній громадянин України внаслідок воєнної агресії російської федерації проти України зазнавав порушень своїх основних прав, закріплених у Конституції України та нормах міжнародного права, зокрема право на особисте життя та захист від посягання на нього, право на розвиток, здоров'я, турботу, право на відпочинок та на дозвілля, право на освіту і родину. Це, на жаль, не весь перелік порушених прав.

Усім відомо, що війна у нашій країні почалася з анексії Криму та російської збройної агресії на Донбасі. До того часу Україна не мала досконалої законодавчої та нормативно-правової бази в сфері захисту прав дітей в умовах існування збройного конфлікту. Переважно зосереджувалася увага на тому, що держава насамперед має дотримуватися міжнародних стандартів захисту прав дітей в умовах війни, а це в свою чергу мало виявлятися через забезпечення ратифікації Статуту Міжнародного кримінального суду та внесення

відповідних змін до Конституції України, зокрема до статті 124, через затвердження у законодавстві України норм, які чітко заборонятимуть вербування та використання у збройних конфліктах неповнолітніх дітей, через внесення зміни до Закону України «Про охорону дитинства» [7], які повинні відповідати цим стандартам.

На даний період часу законодавство щодо захисту прав дитини в умовах воєнного стану значно удосконалилось, однак залишається багато прогалин, які ще необхідно усувати шляхом прийняття та внесення змін до нормативно-правових актів, що регулюють порушене нами питання. Проте у ці тяжкі для нашої держави часи хотілося б відзначити успіхи нашої країни у сфері захисту прав дітей.

Важливим напрямом діяльності нашої держави у сфері захисту прав дитини є удосконалення чинного законодавства, ратифікація конвенцій, зокрема імплементація норм міжнародного права. Як наслідок, Україна є учасницею цілого ряду міжнародних документів у сфері забезпечення прав дитини. Проте в умовах воєнного стану, який запроваджено на території усієї країни, реалізувати виконання покладених на державу функцій щодо забезпечення захисту прав дитини вкрай важко.

Коротко зупинимось на деяких позитивних змінах, які здійснює держава щодо захисту прав дітей.

Так, набрала чинності Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану» від 17.03.2022 № 302 [6].

Відповідно до цієї Постанови, Координаційний штаб є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України, який створено для сприяння координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану.

Основними завданнями діяльності Координаційного штабу є:

- координування дій органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо організації евакуації дітей (зокрема дітей з інвалідністю, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, неповнолітніх дітей, що проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та знаходяться на цілодобовому перебуванні, які влаштовані на виховання та спільне проживання до прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу, перебувають під опікою піклуванням, які влаштовані до сімей патронатних вихователів) з небезпечних територій, а також створення безпечних умов для їх перебування [1];

- координація дій органів виконавчої влади щодо розміщення та задоволення потреб дітей, евакуйованих у безпечні регіони України та тих, які переміщені у держави тимчасового перебування;

- здійснення контролю за постановкою на консульський облік дітей в державі їх тимчасового влаштування і визначення шляхів, механізмів та способів вирішення проблемних питань, що виникають під час постановки на консульський облік дітей, та забезпечення повернення дітей до України після припинення воєнних дій;

- визначення шляхів і способів вирішення проблемних питань щодо захисту прав дитини в умовах воєнного стану;

- прийняття оперативних рішень щодо захисту прав дітей;

- моніторинг дотримання соціальних стандартів та прав дітей у державах їх тимчасового перебування, а також організація їх повернення в Україну;

- інформування громадян України та міжнародної спільноти про становище і потреби в захисті дітей в умовах воєнного стану [6].

За невеликий період функціонування Координаційного штабу і завдяки зусиллям представників, які увійшли до його складу, було реалізовано цілий ряд завдань, а саме:

- прийнято узгоджені рішення щодо визначення завдань державних органів, залучених до вирішення питань реалізації політики щодо захисту прав дитини;

- здійснено евакуацію дітей з небезпечних територій та проведено координацію їх безпечного переміщення до місць тимчасового влаштування;

- координовано роботу обласних військових адміністрацій та органів місцевого самоврядування для підготовки й організації безпечних місць для тимчасового розміщення евакуйованих дітей та задоволення їх потреб;

- забезпечено облік дітей, які виїхали на безпечну територію України або за межі України. Зокрема, урядом було ухвалено рішення щодо запровадження обліку інформації про дітей, які тимчасово переміщені (евакуйовані) на території України, де не ведуться бойові дії, або за межі України. Так, було створено Єдину інформаційно-аналітичну систему «Діти» для ведення в ній відповідного обліку та забезпечено захист інформації, що там міститься [2];

- здійснено перевірку, опрацьовано та продовжується опрацювання запрошення установ, організацій різних типів і форм власності, які уповноважені державою остаточного перебування дітей на здійснення заходів щодо прийому та супроводу дітей з інших країн;

- здійснюється моніторинг дотримання Правил перетинання державного кордону громадянами України, дітьми із законними представниками або організованими групами дітей у взаємодії з центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування;

- здійснюється через уповноважених представників моніторингу умов перебування дітей в Україні та за її межами, слідкування за дотриманням соціальних стандартів і прав дитини у державі її перебування й разом з консульськими установами та дипломатичними представництвами України здійснюються реалізація та захист прав та інтересів дітей, які перебувають за межами України;

- подано Кабінету Міністрів України розроблені за результатами роботи рекомендації та пропозиції, що вже почали реалізовуватися через прийняття Кабінетом Міністрів України низки постанов, наприклад таких, як постанова Кабінету Міністрів України від 23.08.2022 № 940 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо удосконалення механізму проведення евакуації» [4] та інших.

Таким чином, завдяки уповноваженим членам складу Координаційного штабу, держава здійснює гідну підтримку та захист прав дітей в умовах воєнного стану.

Ще одним значним кроком для захисту дітей під час воєнного стану стала реалізація загальнонаціональної програми «Дитина не сама» [5], яку впроваджено Офісом Президента України спільно з Дитячим фондом ООН UNICEF Ukraine та Міністерством соціальної політики. Ця програма представляє собою чат-бот «Дитина не сама» – ресурс щодо допомоги дітям у воєнний час, зі змістом якого можна ознайомитися в мережі Інтернет.

В умовах війни існує ще надзвичайно непроста і складна проблема, яка загострилася в за період повномасштабного вторгнення і стосується порушення прав дитини – це розлука дітей з батьками. Декого з дітей лишують у фільтраційних таборах окупанти, хтось губиться, рятуючись від обстрілів, а хтось, на жаль, гине. Завдяки запровадженню чат-боту «Дитина не сама» кожен громадянин України може отримати відповідь на будь-які питання стосовно тимчасового прихистку дитини у сім'ю, пошуку дитини, яка загубилася; а також кожна небайдужа людина може повідомити про відомі їй випадки перебування дитини без нагляду. Зокрема, на цьому ресурсі розміщено багато корисної інформації для осіб, не обізнаних у тому, як можна захистити права дітей в умовах воєнного стану, а саме:

- наведено низку норм і стандартів, що утворюють нормативно-правову базу для захисту прав дітей в умовах збройного конфлікту, які прописані в українському законодавстві та міжнародному праві;

- зазначено контакти служб та органів для захисту та підтримки дітей в залежності від ситуації (порушення прав дітей, надання психологічної підтримки дитині, торгівля дітьми та інше);

- висвітлені основні запитання та відповіді на тему: «Що робити та куди звертатися, якщо в умовах війни права дитини були порушені»;
- є розділ для родичів та піклувальників, який містить інструкції стосовно того, що слід робити родичам та надавачам прихистку, та як спілкуватися з дітьми, що зазнали різного складу травм;
- для журналістів і психологів наведено інструкції та правила спілкування з дітьми, що пережили травму.

Також варто зазначити, що бот містить додаток для подання заяви громадянами України та іноземними організаціями, які бажають тимчасово прихистити дитину або групи українських дітей. Для того щоб під час війни прихистити дитину без батьківського піклування, родина (особа) повинна відповідати певним критеріям, які можна перевірити безпосередньо у боті. Додатково особам, що прихистили дитину, пропонується пройти онлайн-навчання з улаштування, адаптації та догляду за дитиною.

Наприклад, для надання тимчасового прихистку дитині громадянину України потрібно здійснити наступні кроки:

1. Заповнити у чат-боті відповідну заявку, після чого із заявником зв'яжуться співробітники служби у справах дітей та визначать подальші дії. Строк опрацювання заявки – до 5 днів.

2. Дочекатися візиту працівника служби у справах дітей для обстеження умов проживання та складення відповідного акта.

3. Підготувати пакет таких необхідних документів:

– заяву про надання згоди на тимчасове влаштування у свою сім'ю дитини;

– копію паспорта;

– акта обстеження умов проживання особи;

– письмову згоду всіх повнолітніх членів сім'ї, що проживають разом із заявником, на проживання з дитиною на одній житловій площі;

– письмову згоду дитини (якщо вона може висловити свою думку).

4. Отримати відповідь: дозвіл (видається наказ про влаштування дитини у сім'ю службою у справах дітей) або відмова (оскаржити відмову можна в судовому порядку. Про спосіб та строки подання позовної заяви можна дізнатися у відповідному розділі на сайті «Дія»).

5. Зустрітися з дитиною у присутності представника служби у справах дітей.

За даними зазначеного чат-боту «Дитина не сама», українці подали понад 18 000 заявок з бажанням тимчасово прихистити дитину. І їхня кількість щодня зростає.

Таким чином можна зробити висновок про те, що сьогодні наша держава гідно реалізує виконання покладених на неї функцій щодо забезпечення захисту прав дитини, хоча це дається вкрай важко. Тому

у вкрай тяжких умовах збройної агресії та надзвичайно важливий для нашої країни період, коли вона неймовірними зусиллями виборює свою перемогу, кожен небайдужий громадянин України має допомагати захистити та реалізувати права дитини як найбільш незахищеної категорії.

Література:

1. Деякі питання тимчасового переміщення (евакуації) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 березня 2022 р. № 385. <https://www.kmu.gov.ua/npas/dejaki-pitannja-timchasovogo-peremishchennya-evakuaciyi-ditej-ta-osib-yaki-prozivayut-abo-zarahovani-do-zakladiv-riznih-tipiv-form-vlasnosti-ta-pidporyadkuvannya-na-cilodobove-385>
2. Про затвердження Порядку обробки персональних даних у базі персональних даних і в єдиній інформаційно-аналітичній системі «Діти»: Наказ Мінсоцполітики України від 01.07.2016 № 717. *Офіційний вісник України*. 2016. № 64. Стор.150, стаття 2164.
3. «Про внесення змін до Правил перетинання державного кордону громадянами України»: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 березня 2022 р. № 264. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264-2022-n#Text>
4. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо удосконалення механізму проведення евакуації: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2022 р. № 940. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennia-zmin-do-deiakykh-postanov-kabinetu-ministriv-ukrainy-shchodo-udoskonallennia-mekhanizmu-provedennia-evakuatsii-940-230822>
5. Програма «Дитина не сама»: понад 1000 українців пройшли навчання та готові прийняти у свою сім'ю дитину під час війни: Міністерство соціальної політики, опубліковано 05 липня 2022 року. <https://www.kmu.gov.ua/news/programa-dytyna-ne-sama...>
6. Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2022 р. № 302. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2022-n#Text>
7. Про охорону дитинства: Закон України. Редакція від 06.07.2025, підстава-4440-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>